

UDC 821.584.6

NORBU TSERING AND HIS STORY “A RELEASED SHEEP” (放生羊): THE CONTEXT OF THE CREATION

O. Ohnyeva

PhD (History), Senior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine

4, Hrushevskoho Str., Kyiv, 01001, Ukraine

gulripsh17@gmail.com

The fiction of Tibetan authors living in the Tibet Autonomous Region (Lhasa, TAR, PRC), in Amdo and Kham (now part of the Chinese provinces of Gansu, Sichuan, Yunnan, Qinghai) is addressed to various readers: Tibetans, Tibetans who know Chinese and Chinese in China. The fiction of the Tibetan diaspora writers is written mostly in English. The multilingualism of the participants in the literary process is a characteristic feature of the modern literature of Tibet. Multilingualism did not disappear after the events of the Cultural Revolution. The restoration of the cultural heritage of Tibet (including new literature) affected by the “Cultural Revolution” begins in the 80 years of the last century. The literary activities of Tibetan writers, whose birth coincided with years of silence, already characterize the 90s of the same century. These are the so-called third-generation writers. They, as well as writers of the older generation, create their works in Tibetan, Chinese and English. Norbu Tsering (born 1965 / 1966), a native of Lhasa, is one of them and in Western literary tradition is characterized as Sinophone writer. His best stories, marked by literary prizes, are written in Chinese and the story “Liberated Sheep” (“Released lamb”, “放生羊”) among them. The article is devoted to the author – Norbu Tsering. Also, the plot (storyline) of this story is examined and its context is analyzed. The presence of the influence of the author native language on the Chinese text of the story is revealed, which makes it possible to further study a practically unexplored topic within the Tibet-Chinese interliterary dialogue.

Keywords: Norbu Tsering, samsara, Nyandak / Nyanja, modern Tibetan Sinophone literature, liberated sheep / released lamb, fāngshēng (Chinese 放生), tshe thar (Tibetan)

О. Д. Огнєва

НОРБУ ЦЕРІНГ І ЙОГО ОПОВІДАННЯ “ВІДПУЩЕНА ВІВЦЯ” (放生羊): КОНТЕКСТ СТВОРЕННЯ¹

На 80-ті рр. минулого сторіччя припадає початок відродження культурної спадщини Тибету, що постраждала під час подій Культурної революції. Відродження насамперед було зосереджено на створенні образу тибетської світської культури, зокрема й літератури, і сприяло активізації літературної творчості нового спрямування. Проте ця активізація відбувалася на тлі тисячолітньої історії тибетської літератури, становлення і розвитку якої, за визначеннями фахівців, відбувався під дедалі більшим домінуванням письмових форм над усними, дедалі сильнішим впливом індійської літературної традиції і поступовою інтенсифікацією релігійного, особливо

© 2018 O. Ohnyeva; Published by the A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies, NAS of Ukraine on behalf of *The World of the Orient*. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

буддійського, наповнення [Cabezon, Jackson 1996, 14–15; див.: Гроховский 2014а, 11; Михайлова 2014, 79–80]. Але, попри певне протистояння традиції і новаторства, наприкінці ХХ сторіччя поступово формується новий напрямок у тибетології – тибетська сучасна література, що стала також складовою і сучасного світового літературного процесу [Shakya 2004; Venturino 2004; Contemporary Tibetan Literary... 2007; Гроховский 2014с, 350–357; Тибетская литература... 2014].

Процес відбувався, незважаючи на те що протягом 1949–1980 рр. не видано жодного роману або повісті, авторами яких були тибетські письменники – чи то тибетомовні, чи то китаємовні; нечисленною була і кількість оповідань, створених тибетцями [Hartley 2003, 158; Гроховский 2014а, 26]. Визначення “сучасна” переважно стосується новітньої художньої літератури, на протигагу традиційній буддійській літературі. Виразні ознаки творів нової літератури Тибету – полімовність літературної спільноти і її роз’єднаність. Авторитибетці, творці сучасної літератури, мешканці Тибетського автономного району (Лхаса, ТАР, КНР), історико-культурних областей Амдо і Кхаму (тепер у складі китайських провінцій Ганьсу, Сичуань, Юннань, Цінхай), пишуть і тибетською, і китайськими мовами. Щодо представників тибетської діаспори, то мова їхніх творів переважно англійська.

Для китаємовних тибетських літераторів китайська література ще не стала повною мірою доменом літератури, оскільки відсутній механізм спадкоємності, збереження традиції. Тенденції зближення літератур Тибету та Китаю відчуваються, але переважно на основі буддійського контексту і беруть свій початок у часах імперії Цін. Тогочасний образотворчий матеріал – зображення на буддійські сюжети – супроводжували полімовні написи чотирма мовами (китайська, маньчжурська, тибетська, монгольська). Здійснювалися численні тибетомовні, буддійські за змістом, видання (зокрема і Канону) в Пекіні, друкувалися численні двомовні, багатомовні словники і довідники – необхідний інструментарій при розробці шляхів для контактів, а тибетська мова і література дістали поширення на велетенській території аж до берегів Волги. Схожа ситуація була після включення Тибету до складу КНР, коли виникла потреба у великій кількості довідкової літератури, словників, граматик і словників класичної тибетської мови, відбувається процес інтеграції тибетської релігійної культури у більш широку китайську культуру [Смирнова 2014, 126–127; Tuttle 2005, 231].

Нині певній частині сучасних китаємовних тибетських письменників притаманне ставлення до китайської мови як до такої, що може стати важливим елементом власної літератури, розширити її кордони і сприяти виходу за межі тибетської мовності до явища світового значення (через китайську або англійську мови, якщо це література тибетської діаспори). Явище, що, наприклад, було властиве новим літературам народів у складі Радянського Союзу довоєнної доби, для багатьох з яких російська мова внаслідок сформованої системи освіти на початку становлення стала також шляхом виходу за межі мовності і входження в загальний світовий літературний процес [Огнева 2016а, 429]. Щодо Тибету, то в західноєвропейській традиції вважається, що така тенденція мовної політики Китайської держави стосовно освіти національних меншин виникла під впливом відповідної політики Радянського Союзу в 1921–1939 рр., який, таким чином, дістав визначення “імперія позитивної дискримінації” [Robin].

Однією з цікавих спроб встановлення відповідних контактів можна вважати творчість тибетського письменника Норбу Церінга (тиб. nor-bu tshe-ring; кит. Лобу Цзижень, 次仁罗布, 次仁羅布), який займає в Китаї чільне місце серед найкращих майстрів у жанрах роману та короткого оповідання. Мова його творів – китайська, і в сучасній літературній спільноті Тибету він, за визначенням західноєвропейських дослідників, належить до так званих “синофонних”, тобто китаємовних, письменників.

Пропонована стаття має на меті представити постать китаємовного письменника Норбу Церінга – тибетця, уродженця Лхаси (адміністративний центр ТАР, КНР), його твір “Відпущена вівця”, де події розгортаються в 90-му р. XX ст. в рідному місті автора, і контекст появи твору. Джерелами для написання статті стали оповідання Норбу Церінга “Відпущена вівця” (переклад Надії Кірносолової, рукопис), деякі його інтерв’ю, дослідження західних вчених і перекладачів, зокрема Хосе Кабезона, Лари Хартлі, Камілли Хладікової, Бріджитт Дузан, Франсуаз Робен, по можливості – статті китайських літературознавців, і серед них Ген Юйфана, Сюй Цін, Лі Сяопіна, представників російської сходознавчої школи – П. Гроховського, Є. Завидовської, Т. Корнильєвої, М. Смирнової [Contemporary Tibetan... 2007; Тибетская литература... 2014], що стосуються до проблем сучасної тибетської літератури, і зокрема творчості Норбу Церінга.

Під час роботи над статтею використовувалися методи комплексного міждисциплінарного порівняльного дослідження разом із порівняльно-історичним, текстологічним, культурологічним методами.

Норбу Церінг належить до покоління письменників, народження і духовне дозрівання яких відбулися в часи Культурної революції, безмовності літературного життя в Китаї і, відповідно, в Тибеті, а також у роки оновлення – 1980-ті. Початок їхньої літературної діяльності припадає на кінець 80-х – початок 90-х рр. XX сторіччя, коли саме у ТАР змінюється політичний клімат, настає різке похолодання після політичних демонстрацій у Лхасі 1987–1989 рр. і центр літературної діяльності та духовного життя зміщується за його межі – в історико-культурні області Амдо і Кхаму у складі китайських провінцій Ганьсу, Сичуань, Юннань, Цінхай [Robin 2009–2010, 35; Hladíková 2013, 249; Thurston 2018, 143–162].

Письменник народився в 1965/1966 р., дитинство пройшло на Баркорі, у серці старої Лхаси [Duzan 2014]. На очах малого Норбу відбувалися події Культурної революції, зміни навколишнього середовища: від руйнування і знищення тибетських святинь до подальшого поступового їхнього відновлення, із внесенням змін [Огнєва 2018, 95–113]. По завершенні жажливих часів відбуваються позитивні зміни в багатьох галузях культурної політики, відродження тибетської мови в початкових закладах (1977–1979), змінюється ставлення до релігії [Hartley 2003, 99–100, 147–150; Гроховский 2014а, 25–30; Завидовская 2014а, 154–155]. 1982 року за Конституцією офіційно проголошується свобода віросповідання, і деякі значні монастирі у 1980-ті рр. відбудовуються за державний кошт, хоча на кінець 1990-х рр. це фінансування припиняється. Спостерігається поштовплення видавничої діяльності (1976–1980). До роботи у вищих навчальних закладах повертаються представники тибетської релігійної еліти, репресовані в попередні роки, їхні перевидані праці використовуються в навчальному процесі з метою подолання наслідків Культурної революції. Так, улітку 1981 року під час свого паломництва до Лхаси колишній репресований Цетен Жабдунгон (1910–1985) прочитав кілька лекцій у Лхаському університеті (педагогічний інститут з 1964 р.; університет з 1985 р.) [Willock 2009–2010, 21]. 1984 року в тому ж навчальному закладі створюються факультет буддології і кафедра релігії.

За плечима Норбу Церінга Університет у Лхасі, до якого він вступив у 1981 році, аби вивчати тибетську літературу на філологічному факультеті, і закінчив у 1986-му. Під час навчання майбутній літератор захоплюється творами англійських письменників у китайських (поезія Вільяма Шекспіра, Персі Біші Шеллі, Джорджа Гордона Байрона та інших) і тибетських (Тагор, Шекспір, Толстой, Чехов, Мопассан, Марк Твен та інші) перекладах [Yang Guang 2011; Duzan 2014; Завидовская 2014с, 272–314]. Наслідуючи “Оді соловейку” Джона Кітса, він створює свій перший китаємовний вірш “Ода ночі” (“颂夜”). Але, без сумніву, студент Норбу Церінг, який навчався на філологічному факультеті, був зобов’язаний знайомитися з китайською

класичною літературою, тим більше що така можливість існувала, принаймні в тибетських перекладах. Після 1949 року в Тибеті з’являються в перекладі на тибетську мову чотири великих китайських романи [Завидовская 2014с, 291]. Йдеться про романи “Три царства” (авторство приписується Ло Гуанчжуну, 1315–1385), “Річкові заводи” Ши Найаня (1296–1370), відомий за редакцією XVII ст., “Подорож на Захід”, надрукований у 1590-х рр. (авторство пов’язують з ім’ям У Чен’еня), “Сон у червоному теремі” Цао Сюеціня (1724–1764). Опанування китайською мовою дало можливість Норбу Церінгу читати твори китайської літератури в оригіналі, і, вочевидь, коло читання не обмежувалося тільки класичними зразками. Окрім того, обраний фах – тибетська література – припускав вивчення, попри всі заборони, у будь-якому обсязі творів знаних авторів тибетської буддійської літературної традиції. І знання тибетської давньої літератури відчувається в його творах.

Завершивши навчання в університеті, Норбу Церінг два роки викладав у Чамдо (тиб. *chab-mdo sa-khul*, тобто “місце злиття двох річок”) – це головне місто історико-культурної області Кхам на сході Тибету (ТАР, Тибетський автономний район, КНР). По поверненні до Лхаси продовжив роботу викладача, був деякий час безробітним, потім зайнявся літературною діяльністю [Duzan 2014; Завидовская 2014с, 272–314]. Протягом десяти років Норбу Церінг займався журналістикою, як це було властиво іншим китаємовним письменникам-тибетцям, зокрема Алаю, відомому українському читачеві за романом “Коли спаде курява” в перекладі Надії Кірносолової (2016). Він видавав китаємовну газету “Тибет щодня” (藏日报社). Удосконалював майстерність на курсах письменницької майстерності в Літературному інституті ім. Лу Сюня в Пекіні (2004), що, без сумніву, сприяло поглибленому знайомству з китайською літературою, і, мабуть, не тільки класичною, а й із шаром етико-дидактичної літератури, що репрезентувала сприйняття світу звичайними китайцями, не завжди послідовниками чи то буддизму, чи то даосизму, чи то конфуціанства. По поверненні до Лхаси Норбу Церінг із 2005 р. брав участь у виданні журналу “Тибетська література” і працював у редакції цього журналу. Він є членом правління Спілки письменників ТАР (заснована 1980 р., Спілка письменників Тибетського автономного району, СП ТАР, або англ. *Tibet Autonomous Region Writers Association*, чи TARWA).

Перший прозовий твір Норбу – “Човняр Лхоцзе” (“罗孜的船夫”) – побачив світ у 1992 р. в китаємовному журналі “Тибетська література” [Yang Guang 2011; Duzan 2014; Завидовская 2014b, 267–271]². За оповідання “Кордон” (кит. “Цзе”) він здобуває премію на п’ятому конкурсі “Тибетська література нового сторіччя”. У видавничій серії “Тибетська антилопа” (кит. “Цзанлін цуншу”, 2007 р., Лхаса) виходить збірка його оповідань “Кордон”, до якої ввійшли і згадане однойменне оповідання, й оповідання “Вбивця” (кит. “Шашоу”, “鬍手”, “杀手”), що було включене до збірки найкращих оповідань Китаю за 2006 р., “Америка” (кит. “Аміжика”, “阿米日嘎”), “Відпущена вівця” (кит. “Фаншен ян” 放生羊), відзначене премією Лу Сюня (2010, існує з 1986 р.), “Дар від бога” (кит. “Шеньшоу”) тощо. Здобули популярність “Казання” (“传说”), “Зелена Тара” (“Лю ду му”, “绿度母”). На основі оповідання “Америка” тибетським кінорежисером і знаним письменником Пемою Цетеном³ був знятий фільм.

Призначення своєї творчості Норбу Церінг, як він сказав в одному зі своїх інтерв’ю, вбачає в необхідності представити світові справжній Тибет, справжню сутність тибетців, віру, терпимість і мужність, що властиві тибетській культурі [Yang Guang 2011]. Обрана ним позиція засвідчує гостру національну свідомість, яка спирається на усвідомлення значимості рідної культури, релігії, історії. На початку XXI ст. Норбу Церінг, як вважають окремі китайські критики, зокрема Сюй Цін (див.: [Завидовская 2014с, 296–297], стає одним з провідних письменників. Запорукою успіху його творів вдало використаний ним метод “національно

забарвленого сюжету”, властивий для літератури національних меншин, зокрема тибетської, де релігія є духовною силою, що рухає героями його творів.

Один з найцікавіших творів письменника – згадане оповідання “Відпущена вівця”, що надруковане у 2-му номері журналу “Фанцао” (“芳草”) за 2009 р. і відзначене літературною премією Лу Сюня. Автор є першим тибетським письменником, нагородженим цією премією [Yang Guang 2011; Завидовская 2014b, 268]. “Відпущена вівця” (як й інші – “Америка”, “Зелена Тара”) з’являється в перекладі на англійську мову (*Norbu Tsering. A Sheep Released to Life / Trans. by Weldon, Jim // Pathlight: New Chinese Writing 2012. 1. P. 91–113*)⁴. Норбу Церінг обрав шлях поступового введення реалій тибетської культури в китайську, оскільки, без сумніву, не тільки усвідомлював присутність різниці в культурі між своєю рідною і китайською, а й, що найважливіше, шукав спільні дотики, що знайшло відображення в його творах, зокрема в оповіданні “Відпущена вівця”, і що можна розглядати як кроки до встановлення відповідних контактів.

Опорою в цьому Норбу Церінгу було і домашнє виховання, і родинне оточення. Уродженець Лхаси, він на власні очі бачив все, що відбувалося з рідним містом – серцем Тибету: процеси руйнування та знищення і поступового відновлення. Завдяки сімейному вихованню, попри всі зовнішні обставини, залишався традиційним вірянном, бо, як зазначає письменник в одному зі своїх інтерв’ю, він “виховувався у світі вірян-буддистів, де молитви, ревні поклони і пожертви були повсякденним звичаєм” [Award-winning... 2011]. Так закладалися основи майбутнього усвідомлення себе тибетцем.

Щодо родинного оточення, то, ймовірно, можна говорити про Лангдуна Пелджора (тиб. *glang-mdun dpal-'byog*, кит. Бань Цзюе, р. нар. 1941, Лхаса), відомого також як Пелджор Церінг (тиб. *dpal-'byog tshe-ring*), оскільки Норбу Церінга вважають його племінником [Robin 2009–2010, 31–33; Завидовская 2014a, 163–164, 166]. Пелджор Церінг був знаковою постаттю в тогочасній Лхасі. Він займав ключові посади в державних органах, походив з лхаської аристократії, бо був двоюрідним племінником Тхубтенг’яцхо (*thub-bstan rgya-mtsho*, 1876–1933) – Далай-лами XIII [Robin 2009–2010, 33; Гроховский 2014b, 173; Завидовская 2014c, 292–293]. Окрім того, Пелджор Церінг у контексті історії сучасної літератури Тибету займає чільне місце. Він є автором оповідання “Суперечка в саду” (тиб. *me-tog ldum-ra'i nang-gi klan-ka*, кит. “Хуаюаньли де фенбо”, 1980 р.), що відзначене премією як найкращий твір представника нацменшин [Завидовская 2014c, 282]. Йому належить і твір “Бірюзова діадема” (тиб. *gtsug gyu*) – перший в історії сучасної тибетської літератури тибетомовний роман, створений тибетцем, що спочатку з’являється в журнальному варіанті протягом 1982–1984 рр., у 1985 році друкується окремою книгою, а у 2002 році виходить його другий тираж накладом у 6000 примірників [Robin 2009–2010, 31–32; Завидовская 2014a, 163–164]. “Бірюзова діадема” багато разів перекладалась на китайську мову, але під різними назвами (“Яшма”, “Камінь сунер”, “Перлина”). Такому успіху сприяли досить критичний опис повсякденного життя лхаських аристократів, до кола яких автор належав за походженням, і негативне відображення знатних мешканців Лхаси, що вписувалось у сучасний Пелджору Церінгу політичний стан Тибету. Водночас текст роману містив відомості про життя і побут старого Тибету, що було цікаво для нового покоління тибетців [Robin 2009–2010, 30–32], яке з’явилося чи напередодні, чи під час Культурної революції, яка фактично перервала зв’язок поколінь і культурну традицію.

Але, здається, дядька і племінника поєднували не тільки родинні стосунки. Зв’язок між ними був значно глибшим, ніж здавалося на перший погляд, і про це свідчать їхні імена. За буддійською традицією до імені учня могла приєднуватися частина імені вчителя при передачі певного напрямку вчення, і це було властиве усій тибетській буддійській традиції. Наприклад, Сак’я Пандита Кунгаг’ялцен *пелсангпо*

(1182–1251) у віці двадцяти трьох років прийняв обітницю в кашмірського вченого і просвітителя на ім'я Шак'я *шрібхадра* (1127–1225), або Шак'я *пелсангпо*. На знак цього до його імені і додається частка *пелсангпо*. Можна вважати наявністю спільної частини *Церінг* в іменах родичів Пелджор *Церінг* і Норбу *Церінг* як своєрідну вказівку на існування між ними відносин “вчитель – учень”. Таке припущення пояснює обізнаність Норбу Церінга і в обрядовості, і в традиційній тибетській літературі, свідченням чого є його твори, і зокрема “Відпущена вівця”. В оповіданні наводиться текст “Молитви усунення перешкод на шляху” (поч. *dus gsum sangs-rgyas guru rin-po-che*) – звернення до Падмасамбхави (VIII ст.), буддійського проповідника, якого вважають автором книги Бардо Тходол (тиб. *bar-do thos-grol*), де відтворено як можливість виходу небіжчика за межі буття і здобуття звільнення від пут світу страждань, так і кружляння шляхами цього світу залежно від результатів накопичених неблагих діянь. Європейцям цей текст відомий як “Книга мертвих”.

Присутні імена вчителя Марпи (1012–1097) і його учня, поета Міларепи (1052–1135), чия поява на сторінках оповідання видається зовсім не випадковою в контексті взаємодії вчителя та учня. Змістове наповнення роману Пелджора Церінга “Бірюзова діадема” вплинуло на оповідання “Кордон”, перший твір Норбу Церінга. Існує ще одна зовнішня деталь, що їх об'єднує: Пелджор Церінг є автором “Суперечки в саду” – оповідання, що відзначене премією як найкращій твір представника нацменшин. І через багато років “Відпущена вівця”, оповідання Норбу Церінга, його небожа, відзначається такою ж премією – премією ім. Лу Сюня. Збережена спадкоємність забезпечила Норбу Церінгу, окрім інших джерел, шар тибетської основи, рідної культури, попри всі зовнішні обставини. Ймовірно, й успіх роману Пелджора Церінга також сприяв вибору письменницького фаху Норбу Церінгом, а багаторазові переклади роману на китайську мову стали однією з ланок, окрім інших, звернення до китайської мови як мови творчості.

За сюжетом оповідання Н'яндак (кит. Нянджа, 年扎), вдівець, мешканець Лхаси, наприкінці ночі в кошмарному сні бачить Сангмо (кит. Санму 桑姆), свою дружину, яка пішла з життя дванадцять років тому. За вчинений у минулому житті поганий вчинок нині вона перебуває в Пеклі (Нарака, скр.; Діюй, кит.; Дзігоку, яп.; записується одними ієрогліфами 地獄), Н'ялва (тиб. *dmual-ba*). Пекло це один (два інших – народження в уділі Тварин та уділі Духів-Прета) з неблагих уділів світу буття, чи сансари, світу страждань, згідно з буддійськими, а зокрема і тибетськими, уявленнями про перебування живих істот, зокрема й людини, у цьому світі. Сангмо благає свого чоловіка допомогти їй спокутувати провину і сприяти народженню в іншому, доброму уділі сансари (уділ Богів, уділ Заздрісних богів, уділ Людей). Прокинувшись і прийшовши до тями, Н'яндак починає цілеспрямовано здійснювати необхідні обрядові дії, що мають на меті завершитися виконанням даної дружині обіцянки – допомогти Сангмо змінити її долю, отримати можливість відродитися в доброму уділі сансари. Він звертається до Трьох коштовностей – Будди, Дхарми, Сангхі (своєрідного символу віри віряннина-буддиста) – з проханням про допомогу. З молитвою до Падмасамбхави усунути перешкоди на шляху⁵ Н'яндак звертається при виході на один із традиційних паломницьких шляхів – Лінгкхор. Так зветься зовнішня кора, або кхорва (тиб. *'khor-ba*), шлях прочан – обхід за ходом сонця святинь Лхаси. Причому Норбу Церінг цитує молитву тибетською мовою, що передана в записі китайською ієрогліфікою. Ось початок цієї молитви:

tuì sōng sāng jiē gǔ rú rén bù qí (退松 桑皆 古如 仁不其)

dus gsum sangs-rgyas guru rin-po-che (དུས་གསུམ་སངས་རྒྱལ་གུ་རིན་པོ་ཆེ་)

ōu zhū gūn dá dì wá qīn bo xiá (歐珠 袞达 帝娃 亲卜霞)

dnegos-grub kun bdag bde-ba chen-po'i zhabs (དངོས་གུབ་ཀུན་བདག་བདེ་བ་ཆེན་པོའི་འཕགས་པ་).

Схожий прийом зустрічається в тибетських канонічних сутрах, де спочатку в тибетській транслітерації наводиться санскритська назва твору, а потім – назва в

перекладі на тибетську мову. У цьому разі автор китайськими ієрогліфами відтворив фонетику тибетського тексту і зберіг при тому дев'ятискладову структуру рядка молитви. Наведений приклад свідчить про рівень обізнаності Норбу Церінга в обрядових текстах традиції н'інгма, найдавнішої буддійської школи Тибету, засновником якої вважають проповідника Падмасамбхаву. Зверненням до Трьох коштовностей і введенням тексту молитви письменник засвідчує присутність загальнобуддійського і суто тибетського буддійського контекстів у своєму оповіданні.

Серед обрядових дій, що їх виконує головний герой оповідання, присутній обряд фаншен (кит. фаншен, яп. хо:дзьо, записується одними ієрогліфами 放生), або в тибетців – цхе тхар (тиб. tse thar). В обрядовій практиці цхе тхар визначається як звільнення викуплених (загальнобуддійське), а також і власних (у тибетців і монгольських народів, монг. сетер) тварин від смерті, збереження їхнього життя з метою поліпшити карму. Відпущення на волю живих полягало в тому, що тваринам і птахам, здобутими під час полювання, зберігають життя і відпускають у живу природу. Так само ставилися до риб, земноводних тощо, але ці істоти мали бути при храмі до виконання обряду, і доглядали за ними ченці. Часом таких тварин заготовляли заздалегідь чи майбутні виконавці закуповували їх на базарі. Назва обряду винесена в заголовок твору: “Звільнена / відпущена [для життя] вівця”, що не випадково і, вочевидь, розраховано на реакцію привертання уваги читацької аудиторії. У тексті оповідання спочатку обряд відтворений у тибетській редакції – цхе тхар. Н'яндак, головний герой, викупує вівцю, призначену на забій, тобто рятує її життя, а потім чоловік, знаний суто на тибетських реаліях обряду, виконує його: проколює вуха вівці, протягає червоні стрічки, визначає червоною фарбою лінію хребта. І далі протягом оповідання Н'яндак турбується про вівцю і в її супроводі продовжує виконувати дії, необхідні для звільнення дружини від тягара провин.

Відповідно до розвитку подій в оповіданні цей обряд представлений також у вигляді, більш звичному для китайців і японців та й для всієї Південно-Східної Азії, а також для європейців-буддистів. Головний герой виконує його в супроводі відпущеної вівці: він іде на базар, купує живих рибинок, разом з вівцею вирушає до річки, де відпускає їх на волю, тобто у воду. І, таким чином, відбувається ще один порятунок живих істот від смерті, дарування їм життя – обряд “звільнення живності” – фаншен. Обряд відомий у Китаї з часів династії Сун (можливо, й раніше), а кінцем династії Мін датується поява навіть авторських збірок дидактичного змісту, що описують його, наприклад “Текст про відмову від вбивства [живих істот] і відпущення на волю тварин” (Цзе ша фаншен вень, 戒殺放生文) [Корнильєва 2017, 43, 60, 93; див. також: Smith 1999, 51–84]. Віряни купують черепашок, рибок, моллюсків або пташок, для того щоби відпустити їх на волю. Доволі часто це відбувається під час великих релігійних свят. І такий контекст співвідносний з, наприклад, пушкінськими рядками “На волю пташку відпускаю // При святі світлому весни” де відтворено традицію відпущення пташок на волю на Благовіщення в православ'ї, що ґрунтувалася на вірі в те, що птахи донесуть до Господа прохання захисту і благословення для людини, яка подарувала їм свободу. Автором окреслений загальний контекст твору, що, не втративши свого первісного тибетського наповнення, буде зрозумілим не тільки китайцям, а й представникам інших віросповідань і власне тибетцям за умови перекладу оповідання на тибетську мову. Фаншен / цхе тхар стає сходинкою, ще одним кроком до формування спільних ланок, необхідних для встановлення порозуміння з представниками іншої культури і водночас зі своєю.

Початок твору – це кошмар сновидіння наприкінці ночі, у якому Н'яндаку, головному герою оповідання, являється дружина в образі істоти, що перебуває в Пеклі, і прохає чоловіка допомогти їй поліпшити карму, змінити неблагий уділ перебування на благий. Початок усвідомленого, цілеспрямованого здійснення необхідної

обрядовості супроводжується з’явленням у Джокханзі (головному храмі тибетців) у хмарах пахощів образу Сангмо своєму чоловікові під час однієї з обрядових дій. Після виконання низки обрядів у храмі, зокрема і Нангкхору, обходу святинь храму за ходом сонця, регулярної ходи іншими паломницькими шляхами Лхаси (Лінгкхор, Баркхор), здійснення цхе тару тощо Сангмо перестала з’являтися Н’яндаку у снах: сон неспокійний, потім сон без сновидінь, в останньому сні, згаданому в оповіданні, вона була присутня, і наснився він на початку ночі. Цього разу Н’яндак побачив змінений (відсторонений, спокійний, схожий на іншу людину) образ дружини, який під кінець сну почав розчинятися, що свідчило про її звільнення від страждань Пекла, переселення в благий уділ і, отже, про виконання даної чоловіком обіцянки.

Введення Норбу Церінгом снів, різних за змістом, в оповідання бере початок у тибетських так званих намтхарах (тиб. *gnam-thar* – житіє). За тибетською буддійською літературною традицією сновидіння головної особи житія, аби спонукати героя до дій, відмінних за призначенням, є обов’язковою складовою більшості тибетських агіографічних творів. Натяком на такий житійний корпус тибетської літератури можна вважати включення в оповідання імен вчителя Марпи та його учня – поета і йогіна Міларепи. Реально за включенням сновидінь до тибетських житій стоять як індійська буддійська традиція житій святих, так і власні тибетські уявлення про сакральну природу сновидінь, властивих тибетській культурі і присутніх у міфах, епосі про царя Гесара, релігії бон. Сни і сновидіння як прийом, так само як і введення в структуру оповідання різних обрядів, зокрема і цхе тхару, властиві творам сучасних Норбу Церінгу письменникам, зокрема і Пема Цетену⁶ [Завидовская 2014b, 256–263], з яким його, окрім творчих, пов’язували дружні стосунки.

Водночас сон як метафора присутній і в китайській літературі. Можна згадати знамениту притчу про даоса Чжуанцзи і його сон про метелика, коли йому наснилося, що він метелик, а коли він прокинувся, то не міг зрозуміти, чи то він метелик, чи то метелику сниться, що він Чжуанцзи. Можна також згадати сни як прийом, властивий творам класичної китайської літератури, зокрема танській новелі, оповідкам Пу Сунліна, драмі “Західний флігель” Ван Шіфу, романам “Річкові заводи” Ши Найаня, “Сон у червоному теремі”, у якому “сон” навіть включений до назви твору. І ще одне, теми сну і сновидіння пронизують майже усі твори світової літератури. Не є винятком і автори, чиї твори вплинули на Норбу Церінга під час навчання в університеті, зокрема Шекспір, Шеллі, Толстой, Чехов, Твен. Не викликає сумнівів і те, що подальше знайомство з їхньою творчістю продовжувалося в наступні роки. За снами і сновидіннями стоїть традиція світової культури, у будь-яких проявах, чи то іслам, чи то християнство, а ще епос, міфи. Тобто сон і сновидіння в оповіданні Норбу Церінга постають ще однією з’єднувальною ланкою в контексті міжкультурного діалогу.

Згідно із задумом Норбу Церінга, події оповідання відбуваються на тлі міського пейзажу Лхаси у вигляді руху переважно по так званих корах (тиб. *‘khor-ba*), сакральних шляхах прочан, якими вони просуваються за сонцем навколо святинь з метою заробити релігійну заслугу для кращої долі в майбутньому. Історичну Лхасу, її сакральні місця і частину сучасної Лхаси з її новобудовами об’єднує, чи, навпаки, постає межею між ними, Лінгкхор, зовнішній шлях прочан, яким вони рухаються за сонцем навколо старої Лхаси, а також здійснюють ще Баркор – обхід навколо храму Джокханг, і Нангкхор – рух навколо святинь храму [Огнева 2018, 95–113]. Герой оповідання Н’яндак спочатку один, а потім разом із вівцею проходить ці паломницькі шляхи, накопичуючи заслуги, необхідні для визволення Сангмо. Ці зовнішні кола в оповіданні сприймаються як алюзія на простір світу буття – бхавачакри, буддійської картини світу з її уділами: благими (уділ Богів, уділ Заздрісних богів, уділ Людей) і неблагими (уділ Прета, уділ Тварин, Пекло). Буде цей простір Норбу Церінг на

основі зорового образу Східпе кхорло (тиб. *sgid-pa'i 'khor-lo*), або Бхавачакри (санскр.), що зустрічає кожного вірянину в храмі і відтворений на численних танках [Огнєва 2017, 131–142]. Практично будь-яке зображення Бхавачакри, незалежно від місця і часу його появи, легко упізнається за формальними ознаками композиції: чотири концентричні кола, які охопив іклами і пазурами Мара, вписані одне в одне.

Зовнішнє коло складають дванадцять ланок: жанрові сценки, що символізують пратітьясамутпаду, або взаємообумовлене існування. Воно охоплює наступне коло, що розподілене на шість секторів, які репрезентують уділи – шість форм існування істот залежно від благої чи неблагої карми. Шість уділів оточують коло, розподілене на чорне і біле поля. Колір кожного поля є символом благого (білий) і неблагого (чорний) діянь, що накопичуються в процесі існування кожної істоти, у будь-якому із шести станів, унаслідок карми. У зображеннях тибетської Бхавачакри, окрім того, на білому полі зображений можливий вихід в інші уділи, а на чорному полі відтворений прямиий шлях до Пекла, що міститься в нижній частині зображення. У центрі Пекла Судилище його володаря Ями – до нього два демони підводять грішника. Праворуч і ліворуч різні відділки (гарячий, холодний, різальний тощо) Пекла, де нараки, його мешканці, зазнають тортур залежно від виду провин. У центральному колі Бхавачакри відтворено малюнки трьох тварин, що втілюють пристрасть (хіть) – птах/півень, невідання – свиня, гнів – змія, три затьмарення – клеші, чи три афективних стани свідомості, які стають причинами постійного кругообігу істот у світах сансари. І завдання Н'яндаку – допомогти Сангмо спокутувати неблагі діяння та змінити Пекло на благий уділ, в ідеалі – на уділ Людей. Хоча в оповіданні це не визначено, але йдеться саме про уділ Людей, бо лише народження людиною, за буддійською традицією, дає можливість сподіватися на звільнення від сансари – світу страждань, єдиний спосіб допомогти іншому і собі, також позбутися пут світу страждання.

Норбу Церінг як автор і тибетець-вірянин, що володіє китайською мовою, без сумніву, усвідомлював складність завдання представити тибетську буддійську картину світу в китайських реаліях, необхідність переключити власну картину світу на властиву китайцям. Під час перебування на навчанні в Пекіні в нього була можливість ознайомитися з релігійним життям столиці, з'ясувати стан і долю храмів у тибетській буддійській та у власне китайській буддійській традиціях. Уявлення китайців про сансару певним чином, так само як і в тибетців, беруть початок у канонічних буддійських сутрах, за якими сансара складається із шести уділів, з яких три благих і три неблагі. Але в Китаї, а оповідання створене китайською мовою й адресоване китайцям, паралельно з традиційним буддизмом з його канонічними текстами існують різноманітні твори, що належать до корпусу етико-дидактичної літератури. Серед них – історії про відплату за добро, оповіді про відплату за зло, розповіді про карі за злочини, розділи про уділи Перевтілень, про Пекло. Представлені й таблиці благих і неблагих вчинків, за якими можна дізнатися про ступінь провини, з'ясувати вирок і форму наступного перевтілення. Включено до таких текстів молитви або мантри чи магичні заклинання. Причому молитви можуть бути і китайською мовою, і на санскриті, але записані китайськими ієрогліфами [Корнильєва 2017, 15, 30–43].

Один з найпопулярніших серед таких творів – “Нефритові скрижалі” (Юйлі баочао, 玉曆寶鈔, відомі й інші його назви), що має переважно буддійську духовну прив'язку і належить до так званих зводів добродійної поведінки, які у велетенській кількості заповнюють храми, перевидаються і поширення яких вважається добродійною заслугою. “Нефритові скрижалі” майже завжди багато ілюстровані, і заключна ілюстрація – “Колесо буття”, шість шляхів, по яких ідуть до нових уділів ті, хто залишає Пекло [Корнильєва 2017, 45, 49, 61]. Перший переклад “Нефритових скрижалей” російською мовою відомий як “Китайська книга мертвих”, яку

небезпідставно можна вважати формальною подобою Тибетської книги мертвих” – “Бардо тходол”. І в першому, і в другому творі описується рух небіжчика в потойбічному світі. Проте в тибетському тексті йдеться про духовний досвід небіжчика, від засвоєння якого відбувається його нове відродження. Водночас у китайському творі нове відродження – це наслідок винесеного Ямою, володарем Пекла (китайською Діюй, одне зі значень – “Підземна тюрма”), вироку. Після завершення терміну перебування мешканець Діюй має випити трунок забуття і розпочати нове життя фактично з чистого аркуша. Ключове поняття для одного і другого тексту – відродження в новому уділі, якому передують шлях, сповнений жахами, але різновекторне.

Наприкінці кожної глави “Нефритових скрижалей” говориться, що якщо людина щиро розкається, дасть обіцянку більше не грішити, буде, окрім іншого, постити і здійснювати обряд фаншен, то може таким чином заробити добродійну заслугу і покращити своє майбутнє втілення – відродитися в одному з благих уділів [Корнильєва 2017, 60]. Зовні зберігається розподіл світу на шість благих і неблагих уділів, але від класичного розподілу їхній склад відрізняється. Згідно з “Нефритовими скрижалями” благі уділи – три ступені народження людиною: князь, канцлер, військовий начальник; купець, вчений, ремісник чи землероб; вдівець, бездітний, вдова або сирота. Неблагі уділи – три ступені народження твариною: ссавці; птахи; комари, земноводні, змії, риби [Корнильєва 2017, 96–97]. Фактично від традиційного розподілу залишається два уділи. В оповіданні Норбу Церінга представлені нижчий ступінь благого уділу Людей – вдівець Н’яндак та вищий ступінь неблагого уділу Тварин – віця. Пекло визначено як місце тортур. У китайській традиції Сангмо перебуває в Діюй, “Підземній тюрмі”, бо відбуває покарання згідно з вирокком Ями. По завершенні строку вона має випити трунок забуття і розпочати життя в новому уділі фактично з чистого аркуша. Відповідно до тибетських уявлень вона є істотою Пекла, аж поки не спокутує тягар неблагих вчинків сама чи за допомогою когось.

Знаковою в оповіданні Норбу Церінга є і згадка про те, що образ Сангмо з’явився чоловікові через дванадцять років по її смерті. Визначення “дванадцять років” є значимим згідно зі згаданими вище таблицями. Зазначено, що на землі і на небі є божества, що стежать за вчинками людей. Залежно від їхніх провин ті божества зменшують відміряний строк життя на дванадцять років або тільки на сто днів [Корнильєва 2017, 30–33]. Введенням часової одиниці “дванадцять років” у текст оповідання автор акцентує увагу на часі майбутніх змін у дійових осіб оповідання. І згадка про півня, після якої припиняється жажливе сновидіння Н’яндака і зникає Сангмо, свідчить про іншу, окрім символу хтивості в центрі Бхавачакри, не буддиську символіку птаха в контексті оповіді, алузію на майже універсальну характеристику півня як знака часу.

Припущення про те, що Норбу Церінг був знайомий із творами етико-дидактичної літератури (жанр шаньшу) і певною мірою на них спирався, підтверджує, окрім інших ознак, не тільки присутність згаданої вище “Молитви усунення перешкод на шляху”, а й те, яким чином він це робить. Цілком свідомо Норбу Церінг використав прийом, властивий тибетським канонічним творам, що має паралелю відповідні тексти в традиції шаньшу, коли молитва однією мовою (на санскриті) відтворена в іншій (китайській) графіці [Корнильєва 2017, 15]. Н’яндак промовляє молитву при виході на Лінгкхор – шлях прочанина, і ця молитва стає своєрідним настроєм, що потрібний йому для виконання даної обіцянки.

Ключові слова: обряд фаншен (винесений у назву оповідання), уділ Пекла, дванадцять років по смерті Сангмо, уділ Людей, вдівець Н’яндак, відродження в новому уділі, півень (присутні на самому початку оповідання), віця, тибетомовна молитва-звернення до Падмасамбхави – є своєрідними позначками на шляху до зміни долі померлої дружини: шлях із Пекла в інший уділ. Власне кажучи, Норбу Церінг чудово

усвідомлював наявність різниці між своєю рідною мовою і культурою та нерідними китайською мовою і культурою, розбіжності у складових картин світу. І він цілком свідомо будує свій твір на таких узагальнених складових, яким існують кодові відповідники чи наближені до них значення, прагнучи зблизити різні картини світу, властиві іншим культурам, і сприяти виникненню і міжлітературного, і міжкультурного діалогу. На початку XXI ст. Норбу Церінг, як вважають окремі китайські критики, зокрема Сюй Цінъ (див.: [Завидовская 2014с, 296–297]), стає одним з провідних письменників. Запорукою успіху його творів є вдало використаний ним метод “національно забарвленого сюжету”, властивий для літератури національних меншин, зокрема тибетської, де релігія є духовною силою, що рухає героями його творів. Але тибетські складові того, що формулюється як “національно забарвлений сюжет”, можна вважати визначенням шляху до тибетської картини світу при перекладі “Звільненої вівці” Норбу Церінга на рідну йому мову.

Слід відзначити ще одну важливу обставину. Як сказав Норбу Церінг в одному зі своїх інтерв’ю, він вважає, що в читачів може бути власна інтерпретація змісту оповідання: і як заклик до доброти та милосердя, і як символ гармонії людини та природи [Award-winning Tibetan author... 2011]. Його визначення “власна інтерпретація змісту оповідання як символ гармонії людини та природи” в теперішній час сприймається як відгук на сучасну ситуацію з виконанням обряду фаншен вірянами-буддистами. Внаслідок надмірного прагнення заробити благу заслугу і поліпшити власну карму виникла ціла галузь, представники якої відловлюють і продають для здійснення обряду диких тварин, переважно земноводних, змій, риб, черепашок, морських тварин, тобто тих, що репрезентують нижній щабель уділу Тварин. Значна більшість із них травмуються, хворіють, гинуть, або їх відпускають у нове природне середовище проживання, і тому може відбуватися порушення рівноваги співіснування між новими і старими видами [Буддисты... 2017]. Отже своїм оповіданням Норбу Церінг привертає увагу до однієї з найважливіших проблем сучасного світу – гармонійного співіснування природи і людини, що в оповіданні представлено низкою образів-сигналів, які присутні, окрім буддизму, і в християнстві, ісламі, іудаїзмі, народних релігіях, а також у світовій художній літературі, зокрема й китайській і тибетській, і, таким чином, стають фактично опорними пунктами в контексті міжкультурних і міжлітературних контактів.

¹ Стаття створена на основі доповіді «Норбу Церінг і його оповідання “Відпущена вівця”: контекст створення», що була представлена на XI Міжнародній науковій конференції “Китайська цивілізація: традиції та сучасність”, 26 вересня 2017 р., Київ.

² Огляд прозових творів Норбу Церінга представлений у згаданій статті Завидовської [див.: Завидовская 2014b, 233–271; див. також: Duzan 2014].

³ Пема Цетен (тиб. pad-ma tshe-brtan, нар. 1969) – уродженець Амдо, двомовний письменник, перекладач творів тибетської літератури на китайську мову, кінорежисер, лауреат багатьох кінопремій, як національних, так і закордонних [див. також: Тибетская литература... 2014, 186, 256–263, 344–346].

⁴ 2017 р. датований переклад українською мовою, здійснений Надією Кірносоловою, що, на жаль, поки не виданий. Щира подяка Н. Кірносоловій за можливість ознайомитися з рукописом.

⁵ “Молитва усунення перешкод на шляху”, що її відкрив Чокг’юр Дечен Лінгпа (1829–1870), знаний тергон (тиб. gter-ston), або відкривач скарбів, прихованих Падмасамбхавою, і представник екуменічного руху ріме (див.: [Источник достижений блага... 2013, 105]).

⁶ Пема Цетен як кінорежисер звертався до твору “Вбивця” (кит. “Шашоу”, “鬚手”), ще одного оповідання Норбу Церінга, на основі якого разом з іншою новелою створив фільм “Jinpa”, що був представлений на 75-му Венеційському фестивалі 2018 р. в програмі “Горизонти”.

ЛІТЕРАТУРА

Буддисты нанесли ущерб морской среде обрядом “выпуска жизни на свободу” // **Сибирская католическая газета**. 1 октября 2017. URL: <http://sib-catholic.ru/buddisty-nanesli-ushherb-morskoy-srede-obryadom-vyipuska-zhizni-na-svobodu/> (дата звернення: 2.08.2018).

Гроховский П. Л. Предпосылки возникновения современной тибетской литературы в КНР // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014а.

Гроховский П. Л. Корпус произведений современной тибетской литературы: основные источники и направления изучения // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014b.

Гроховский П. Л. Изучение современной тибетской литературы – новая область тибетологии // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014с.

Завидовская Е. А. Политика КНР в отношении литератур национальных меньшинств с середины XX в.: на примере тибетской литературы // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014а.

Завидовская Е. А. Отражение этнического самосознания и специфика современной тибетской литературы, написанной на китайском языке // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014b.

Завидовская Е. А. Современная тибетская литература глазами китайских критиков // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014с.

Источник достижений. Блага от чтения ВАДЖРА ГУРУ мантры и объяснение ее слогов. Молитва второму Будде-Ачарье в семи главах и другие молитвы. Москва, 2013.

Корнильева Т. И. Традиционные китайские представления о загробном мире, отраженные в своде “Юйли баочао”: ортодоксальный буддизм и народные верования // **Вестник Санкт-Петербургского университета**. Серия 13: Востоковедение. Африканистика, 2010, № 1.

Корнильева Т. И. **Шаньшу как жанр китайской литературы**: дис. ...к-та филол. наук: 10.01.03 – литература народов стран зарубежья (литература Ближнего и Дальнего Востока) / Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2017.

Михайлова Н. Н. Значение газеты “Юлчог сосой саргьюр мелонг” (1925–1963) для модернизации тибетского литературного языка и создания светской литературы на тибетском языке // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014.

Норбу Церінг. **Відпущена вівця** / Переклад Н. А. Кірносолової (рукопис).

Огнева О. Д. Післямова та коментарі до роману “Коли спаде курява” Алая // **Алай. “Коли спаде курява”**. Харків, 2016а.

Огнева О. Д. Стан сучасної художньої прози тибетців: автор, мова, адресат // **Китаєзнавчі дослідження**, 2016b, № 1–2.

Огнева О. Д. Тибетець Джам’янг Норбу як автор на сторінках свого роману “Мандала Шерлока Холмса: Пригоди великого детектива в Індії та Тибеті” // **Східний світ**, 2016с, № 4.

Огнева О. Д. Образ та слово: до питання формування сюжету “Бхавачакра” в традиції буддійського живопису // **Східний світ**, 2017, № 1–2.

Огнева О. Д. Образ Лхаси в тибетській сучасній прозі (за оповіданням “Відпущена вівця” Норбу Церінга) // **Східний світ**, 2018, № 2.

Смирнова М. О. Политика модернизации тибетского литературного языка как одна из предпосылок возникновения современной тибетской литературы // **Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики** / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014.

Тибетская литература в современном литературном процессе Китайской Народной Республики / Под редакцией П. Л. Гроховского. Санкт-Петербург, 2014.

Тибетская письменная традиция и современность. Тезисы и доклады / Отв. ред. П. Л. Гроховский. Санкт-Петербург, 2014.

Успенский Б. Л. **Тибетский буддизм в Пекине при династии Цин (1644–1911) в культурно-историческом контексте эпохи**: автореф. дис. ... д-ра ист. наук: 07.00.03 – Всемирная история / Институт востоковедения РАН, Санкт-Петербургский филиал. Санкт-Петербург, 2004.

Award-winning Tibetan author tells redemption story // **China Daily**. May 23, 2011. URL: http://www.chinadaily.com.cn/china/2011-05/23/content_12561834.htm (дата звернення: 30.07.2018).

Cabezón J. I., Jackson R. R. Editor's Introduction // **Tibetan Literature: Studies in Genre** / Ed. by Jose Ignacio Cabezón and Roger R. Jackson. Ithaca – New York, 1996. (Studies in Indo-Tibetan Buddhism).

Contemporary Tibetan Literary Studies / Editor: Steven Venturino. Leiden – Boston, 2007. (Series: Proceedings of the Tenth Seminar of the IATS, 2003; Brill's Tibetan Studies Library, Volume: 10/6).

Duzan Brigitte. Tsering Norbu 次仁罗布 Présentation // **La nouvelle dans la littérature chinoise contemporaine**. 20 décembre 2014. URL: http://www.chinese-shortstories.com/Auteurs_de_a_z_Tsering_Norbu.htm (дата звернення: 7.04.2018).

Hartley Lauran R. **Contextually Speaking: Tibetan Literary Discourse and Social Change in the People's Republic of China (1980–2000)**. Ph.D. diss. Indiana University, 2003.

Hladíková Kamila. **The Exotic Other and Negotiation of Tibetan Self: Representation of Tibet in Chinese and Tibetan Fiction of the 1980s**. Olomouc, 2013.

Li Xiao-ping. An Analysis of a Tsering Norbu's Work: The Released Sheep // **Journal of Tibet University**. Vol. 28, Issue 3. 2013.

Robin Françoise. Tibetan Novels: Still a Novelty A Brief Survey of Tibetan Novels Since 1985 // **Trace Foundation's Latse Library Newsletter**. Vol. 6. 2009–2010.

Robin Françoise. VI – La montée en audace des écrivains tibétains et l'évolution du champ littéraire de langue tibétaine (1980–2014) // **Sénat**. URL: <http://www.senat.fr/ga/ga127/ga12713.html> (дата звернення: 27.07.2018).

Shakya Tsering Wangdu. **The emergence of modern Tibetan literature: gsar rtsom**. Thesis (Ph.D.). School of Oriental and African Studies (University of London). 2004.

Smith Joanna F. Handlin. Liberating Animals in Ming-Qing China: Buddhist Inspiration and Elite Imagination // **The Journal of Asian Studies**. Vol. 58, № 1. 1999.

Thurston Timothy. Onartistic and cultural generations in Northeastern Tibet // **Asian Ethnicity**. Vol. 19, Issue 2. 2018.

Tuttle Gray. **Tibetan Buddhists in the Making of Modern China**. New York, 2005.

Venturino Steven J. Where Is Tibet in World Literature? // **World Literature Today**. Vol. 78, Issue 1. 2004. URL: http://college.holycross.edu/projects/himalayan_cultures/2011_plans/smorriso/images/tibetinworldlit.pdf (дата звернення: 2.10.2017).

Venturino Steven J. Introduction: Approaching Contemporary Tibetan Literature // **Contemporary Tibetan literary studies: PIATS 2003: Tibetan studies: proceedings of the tenth seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oxford 2003** / Ed. by Steven J. Venturino. Leiden, 2007. (Brill's Tibetan Studies Library, vol. 10/6).

Willock Nicole. Rekindling Ashes of the Dharma and the Formation of Modern Tibetan Studies: The Busy Life of Alak Tseten Zhabdrung // **Trace Foundation's Latse Library Newsletter**

Yang Guang. Demystifying Tibet // **China Daily**. July 8, 2011. URL: http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2011-07/08/content_12859567.htm (дата звернення: 27.07.2018).

REFERENCES

“Buddisty nanesli ushcherb morskoy srede obryadom ‘vypuska zhizni na svobodu’” (2017), in *Sibirskaya katolicheskaya gazeta*, October 01, available at: <http://sib-catholic.ru/buddisty-nanesli-ushherb-morskoy-srede-obryadom-vyipuska-zhizni-na-svobodu/> (accessed August 2, 2018). (In Russian).

Grokhovskiy P. L. (2014a), “Predposylki vzniknoveniya sovremennoy tibetskoy literatury v KNR”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennoy literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 170–192. (In Russian).

Grokhovskiy P. L. (2014b), “Korpus proizvedeniy sovremennoy tibetskoy literatury: osnovnyye istochniki i napravleniya izucheniya”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v*

sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 170–192. (In Russian).

Grokhovskiy P. L. (2014c), “Izucheniye sovremennoy tibetskoy literatury – novaya oblast' tibetologii”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 350–351. (In Russian).

Zavidovskaya E. A. (2014a), “Politika KNR v otnoshenii literatur natsional'nykh men'shinstv s serediny XX v.: na primere tibetskoy literatury”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 134–170. (In Russian).

Zavidovskaya E. A. (2014b), “Otrazheniye etnicheskogo samosoznaniya i spetsifika sovremennoy tibetskoy literatury, napisannoy na kitayskom yazyke”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 267–271. (In Russian).

Zavidovskaya E. A. (2014c), “Sovremennaya tibetskaya literatura glazami kitayskikh kritikov”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 272–314. (In Russian).

Istochnik dostizheniy. Blaga ot chteniya VADZHRA GURU mantry i ob'yasneniye eyë sloganov. Molitva vtoromu Budde-Achar'ye v semi glavakh i drugiye molitvy (2013), Institut obshchegumanitarnykh issledovaniy, Moscow. (In Russian).

Kornil'yeva T. I. (2010), “Traditsionnyye kitayskiye predstavleniya o zagrobnom mire, otrazhennyye v svode ‘Yuyli baochao’: ortodoksal'nyy buddizm i narodnyye verovaniya”, *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*, Seriya 13: Vostokovedeniye. Afrikanistika, No. 1, pp. 41–61. (In Russian).

Kornil'yeva T. I. (2017), *Shan'shu kak zhanr kitayskoy literatury*, dis. ...k-ta filol. nauk, Sankt-Peterburgskiy gosudarstvennyy universitet, Saint Petersburg. (In Russian).

Mikhaylova N. N. (2014), “Znachenije gazety ‘Yulchog sosoy sarg'yur melong’ (1925–1963) dlya modernizatsii tibetskogo literaturnogo yazyka i sozdaniya svetskoy literatury na tibetskom yazyke”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 71–121. (In Russian).

Norbu Tsering, *Vidpuchshena vivtasya*, Transl. by N. A. Kirnosova, Unpublished manuscript. (In Ukrainian).

Ohnyeva O. D. (2016a), “Pislyamova ta komentari do romanu ‘Koly spade kuryava’ Alaya”, in Alay, *Koly spade kuryava*, Folio, Kharkiv, pp. 428–441. (In Ukrainian).

Ohnyeva O. D. (2016b), “Stan suchasnoyi khudozhn'oyi prozy tybettsiv: avtor, mova, adresat”, in *Kytayeznavchi doslidzhennya*, No. 1–2, pp. 97–109. (In Ukrainian).

Ohnyeva O. D. (2016c), “Tybetets' Dzham”yanh Norbu yak avtor na storinkakh svoho romanu ‘Mandala Sherloka Kholmsa: Pryhody velykoho detektyva v Indiyi ta Tybeti’”, *Shidnij svit*, No. 4, pp. 104–110. (In Ukrainian).

Ohnyeva O. D. (2017), “Obraz ta slovo: do pytannya formuvannya syuzhetu ‘Bkhavachakra’ v tradytsiyi buddiys'koho zhyvopysu”, *Shidnij svit*, No. 1–2, pp. 131–142. (In Ukrainian).

Ohnyeva O. D. (2018), “Obraz Lkhasy v tybets'kii suchasnyy prozi (za opovidanniam ‘Vidpushchena vivtasya’ Norbu Tserinha)”, *Shidnij svit*, No. 2, pp. 95–113. (In Ukrainian).

Smirnova M. O. (2014), “Politika modernizatsii tibetskogo literaturnogo yazyka kak odna iz predposylok vznikhoveniya sovremennoy tibetskoy literatury”, in P. L. Grokhovskiy (Ed.), *Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki*, Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg, pp. 122–133. (In Russian).

Tibetskaya literatura v sovremennom literaturnom protsesse Kitayskoy Narodnoy Respubliki (2014), P. L. Grokhovskiy (Ed.), Filologicheskii fakul'tet SPbGU, Saint Petersburg. (In Russian).

Tibetskaya pis'mennaya traditsiya i sovremennost'. *Tezisy i doklady* (2014), P. L. Grokhovskiy (Ed.), NP-PRINT, Saint Petersburg. (In Russian, in English).

Uspenskiy B. L. (2004), *Tibetskiy buddizm v Pekine pri dinastii Tsin (1644–1911) v kul'turno-istoricheskom kontekste epokhi*, Avtoref. dis. ... d-ra ist. nauk, Sankt-Peterburg. (In Russian).

“Award-winning Tibetan author tells redemption story” (2011), *China Daily*, May 23, available at: www.chinadaily.com.cn/china/2011-05/23/content_12561834.htm (accessed July 30, 2018).

Cabezón J. I. and Jackson R. R. (1996) "Editor's Introduction", in *Tibetan Literature: Studies in Genre*, José Ignacio Cabezón and Roger R. Jackson (Eds.), Snow Lion, Ithaca and New York, pp. 14–15.

Contemporary Tibetan Literary Studies (2007), Steven Venturino (Ed.), Brill, Leiden and Boston.

Duzan Brigitte (2014), "Tsering Norbu 次仁罗布 Présentation", *La nouvelle dans la littérature chinoise contemporaine*, 20 décembre, available at: www.chinese-shortstories.com/Auteurs_de_a_z_Tsering_Norbu.htm (accessed April 7, 2018).

Hartley Laurant R. (2003), *Contextually Speaking: Tibetan Literary Discourse and Social Change in the People's Republic of China (1980–2000)*, Ph.D. diss., Indiana University.

Hladíková Kamila (2013), *The Exotic Other and Negotiation of Tibetan Self: Representation of Tibet in Chinese and Tibetan Fiction of the 1980s*, Univerzita Palackého, Olomouc.

Li Xiao-ping (2013), "An Analysis of A Tsering Norbu's Work: The Released Sheep", *Journal of Tibet University*, Vol. 28, Issue 3, pp. 156–160.

Robin Françoise (2009–2010), "Tibetan Novels: Still a Novelty A Brief Survey of Tibetan Novels Since 1985", in *Latse Library Newsletter*, Vol. 6, pp. 26–45.

Robin Françoise, "VI – La montée en audace des écrivains tibétains et l'évolution du champ littéraire de langue tibétaine (1980–2014)", *Sénat*, available at: www.senat.fr/ga/ga127/ga12713.html (accessed July 27, 2018).

Shakya Tsering Wangdu (2004), *The emergence of modern Tibetan literature: gsar rtsom*, Thesis (Ph.D.), School of Oriental and African Studies (University of London).

Smith Joanna F. Handlin (1999), "Liberating Animals in Ming-Qing China: Buddhist Inspiration and Elite Imagination", *The Journal of Asian Studies*, Vol. 58, No. 1, pp. 51–84.

Thurston Timothy (2018), "Onartistic and cultural generations in Northeastern Tibet", *Asian Ethnicity*, Vol. 19, Issue 2, pp. 143–162.

Tuttle Gray (2005), *Tibetan Buddhists in the Making of Modern China*, Columbia University Press, New York.

Venturino Steven J. (2004), "Where Is Tibet in World Literature?", in *World Literature Today*, Vol. 78, Issue 1, available at: http://college.holycross.edu/projects/himalayan_cultures/2011_plans/smorriso/images/tibetworldlit.pdf (accessed October 2, 2017).

Venturino Steven J. (2007), "Introduction: Approaching Contemporary Tibetan Literature", in Steven J. Venturino (Ed.), *Contemporary Tibetan literary studies: PIATS 2003: Tibetan studies: proceedings of the tenth seminar of the International Association for Tibetan Studies, Oxford 2003*, Brill, Leiden, pp. 1–6.

Willock N. (2009), "Rekindling Ashes of the Dharma and the Formation of Modern Tibetan Studies: The Busy Life of Alak Tseten Zhabdrung", in *Trace Foundation's Latse Library Newsletter*, Vol. 6, pp. 1–25.

Yang Guang (2011), "Demystifying Tibet", *China Daily*, July 8, available at: www.chinadaily.com.cn/cndy/2011-07/08/content_12859567.htm (accessed July 27, 2018).

Норбу Церінг і його оповідання "Відпущена вівця" (放生羊): контекст створення

О. Д. Огнєва

Характерна ознака сучасної літератури Тибету – полімовність учасників літературного процесу. Авторитибетці, які є мешканцями Тибетського автономного району (Лхаса, ТАР, КНР), історико-культурних областей Амдо і Кхаму (тепер у складі китайських провінцій Ганьсу, Сичуань, Юннань, Цінхай), пишуть і тибетською, і китайськими мовами, у представників тибетської діаспори мова творів переважно англійська. За зверненням тибетських письменників до китайської мови, окрім інших причин, стоїть в основному бажання збільшити коло читацької аудиторії, розширити межі власної літератури, сприяти її виходу за межі тибетської мономовності і включенню у світовий міжлітературний діалог через китайську мову. У пропонованій статті йдеться про китаємовного письменника – тибетця Норбу Церінга (тиб. nor-butse-ring), який народився у Лхасі (адміністративний центр ТАР, КНР). Розглядається його оповідання "Відпущена вівця" (кит. "Фаншен ян" 放生羊), за яке Норбу Церінг здобув літературну премію Лу Сюня. Також аналізується контекст появи цього твору. Оповідання Норбу Церінга привертає увагу до однієї з найважливіших проблем сучасного світу – гармонійного співіснування природи і людини, що в оповіданні представлено низкою образів-сигналів, які присутні, окрім буддизму, і в християнстві, ісламі,

іудаїзмі, народних релігіях, а також у світовій художній літературі, зокрема китайській та тибетській, і, отже, стають фактично опорними пунктами в контексті міжкультурних і міжлітературних контактів. Виявлено присутність впливу рідної мови автора на китайський текст оповідання, що дає можливість подальшого вивчення практично недослідженої теми в межах тибето-китайського міжлітературного діалогу.

Ключові слова: Норбу Церинг, сансара, відпущена вівця, Н’яндак / Н’янджа, сучасна тибетська китаємовна література, фаншен (放生), цхе тхар (tshe-thar)

Норбу Церинг и его рассказ “Отпущенная овца” (放生羊): контекст создания

Е. Д. Огнева

Характерный признак современной литературы Тибета – полиязычие участников литературного процесса. Авторы-тибетцы, что проживают в Тибетском автономном районе (Лхаса, ТАР, КНР), историко-культурных областях Амдо и Кхама (ныне в составе китайских провинций Ганьсу, Сычуань, Юннань, Цинхай) пишут и на тибетском, и на китайском языках; у представителей тибетской диаспоры язык произведений преимущественно английский. За обращением тибетских писателей к китайскому языку, помимо других причин, стоит в основном желание увеличить круг читательской аудитории, расширить границы собственной литературы, содействовать ее выходу за пределы тибетского моноязычия и включению ее в мировой межкультурный литературный диалог через китайский язык. В предлагаемой статье представлен китаезычный писатель Норбу Церинг (тиб. nor-butse-riṅ) – тибетец, уроженец Лхасы (административный центр ТАР, КНР). Рассматривается его рассказ “Отпущенная овца” (кит. “Фаншен ян” 放生羊), за который Норбу Церинг получил литературную премию Лу Сюня. Также анализируется контекст создания этого рассказа. Рассказ Норбу Церинга привлекает внимание к одной из самых актуальных проблем современного мира – гармоничного сосуществования природы и человека, что в рассказе представлено рядом образов-сигналов, которые присутствуют, помимо буддизма, и в христианстве, исламе, иудаизме, народных религиях, а также в мировой художественной литературе, в том числе и китайской, и тибетской, и, соответственно, становятся фактически опорными пунктами в контексте межкультурных и межлитературных контактов. Выведено присутствие влияния родного языка автора на китайский текст рассказа “Отпущенная овца”, что дает возможность для дальнейшего изучения практически неисследованной темы в пределах тибето-китайского межлитературного диалога.

Ключевые слова: Норбу Церинг, сансара, Ньяндак / Ньянджа, современная тибетская китаезычная литература, отпущенная овца, сансара, фаншен (放生), цхе тхар (tshe-thar)

Стаття надійшла до редакції 2.08.2018